

Dva české systémy hodnocení publikačních výstupů

JIŘÍ MAREŠ, KAREL FRÖMEL

Při hodnocení vědeckého výkonu vysokých škol, Akademie věd ČR, resortních výzkumných pracovišť apod. se v České republice v 21. století zatím vyzkoušely dva rozdílné systémy. Oba spadaly pod Radu vlády pro výzkum, vývoj a inovace. Dříve, než se jim budeme věnovat podrobněji, připomeneme, co jim předcházelo. V zásadě lze kvalitu vědecko-výzkumné činnosti jednotlivců i institucí posuzovat dvojím způsobem.

První přístup staví na posouzení kvality prací došlých do redakce těch časopisů, které spadají do kategorie recenzovaných (viz pojem *peer review*). Kvalitu došlých textů posuzují **recenzenti-odborníci**. V České republice Rada vlády pro výzkum, vývoj a inovace zavedla původně rozlišení mezi impaktovanými časopisy, recenzovanými neimpaktovanými časopisy a ostatními odbornými časopisy. Například v roce 2010 mezi **recenzované neimpaktované primárně pedagogické časopisy** (kód AM na prvním místě) bylo zařazeno 18 časopisů. V abecedním pořadí šlo o tyto časopisy: Biologie – Chemie – Zeměpis, Didaktické studie, Envigogika, E-Pedagogium (tištěná i online verze), Geografické rozhledy, Hudební výchova, Journal of Technology and Information Education,

Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science, Media 4u Magazine, Orbis Scholae, Paidagogos, Pedagogická orientace, Pedagogika, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (Řada pedagogická), Speciální pedagogika, Studia paedagogica, Výtvarná výchova, Zpravodaj pedagogicko-psychologické poradenství.

Kromě toho existoval v České republice systém hodnocení kvality publikovaných prací **vybranými experty**. V pozadí tohoto přístupu byla úvaha, že ne pro všechny vědní obory je vhodné hodnotit kvalitu publikací využitím tzv. impakt faktoru (viz dále).

Druhý přístup považuje za vědecké časopisy jen ty časopisy, které mají v rámci databáze Web of Science Institutu pro vědecké informace v USA přidělen tzv. **impakt faktor**. Jde o hodnotu vyjadřující *průměrnou* míru citovanosti všech článků publikovaných v daném časopise v předchozích dvou letech. Z toho ovšem automaticky neplyne, že nějaký konkrétní článek v daném časopise takové citovanosti reálně dosáhl. Další problém spočívá v tom, že různé vědní obory se navzájem liší v názoru, zda je impakt faktor v jejich oboru vhodným ukazatelem kvality výzkumné práce a zda

ho tedy vůbec používat. Týká se to např. společenských a humanitních věd (historie, právní vědy), ale také matematiky. Vážnou chybou je porovnávat numerické hodnoty impakt faktoru mezi rozdílnými vědními obory. Shrnuto: analýzy ukazují, že používání impakt faktoru jako měřítka „kvality“ pro jednotlivé články, badatele nebo instituce *není validní postup*, postrádá vědecký základ. Ani výsledky citační analýzy nemusí nutně souhlasit s hodnocením expertů. Pouze v případě hodnocení kvality *vědeckých časopisů* poskytuje impakt faktor validní data (Opthof, 1997, s. 6).

PRVNÍ SYSTÉM HODNOCENÍ

Fungoval v období 2013–2016 (viz např. Metodika hodnocení výsledků, 2013). Přípravovala ho skupina výzkumných pracovníků jak z vysokých škol, tak z Akademie věd. Fungoval přibližně čtyři roky. I když se do něj zpočátku vkládaly určité naděje, končil svou existenci s posměšným označením „kafemlejnek“. Jeden z autorů počáteční fáze přípravy systému se pokusil shrnout přednosti a slabiny zmíněného systému následovně (Hořejší, 2016).

Systém vznikl jako nástroj, který měl rozlišovat pracoviště, jež publikují skutečně cenné výsledky (články v mezinárodních časopisech, vědecké monografie, mezinárodní patenty apod.), od pracovišť, která produkují zprávy o dílčích, nepříliš důležitých výzumech, články v lokálních odborných časopisech apod. Systém byl koncipován tak, že každému vědeckému výsledku byl (na základě *peer review*) přiřazen určitý počet bodů. Bodové hod-

nocení se odvíjelo (poměrně sofistikovaným způsobem) od kvality a prestiže časopisu, v němž byly výzkumné výsledky publikovány. Kvalitu a prestiž časopisu reprezentoval *impakt faktor* daného časopisu a byla snaha přihlížet i k oborovým specifitám jednotlivých časopisů.

V systému platném v letech 2013–2015 byly zavedeny tři vzájemně propojené pilíře hodnocení, které se lišily typy výsledků. Různé typy výsledků byly ohodnoceny různým počtem bodů. Od počtu získaných bodů se pak odvozovalo financování institucí za výzkumnou a vývojovou činnost.

Principy zvolené metodiky nejlépe přiblíží tato popisná pasáž:

Pilíř I. V něm se hodnotily tyto druhy výsledků: článek v odborném periodiku (výsledek J) s vnitřním členěním: na J_{imp} – článek v časopise evidovaném ve Web of Science (dále jen WoS); J_{SC} – článek ve zdroji evidovaném v databázi Scopus, který není evidován ve WoS; J_{neimp} – článek v recenzovaném časopise v databázi ERIH, který není evidován ve WoS ani Scopus; J_{rec} – článek v českém recenzovaném časopise, který není evidován ve WoS, Scopus ani ERIH; odborná kniha (druh výsledku B); kapitola v odborné knize (druh výsledku C); článek ve sborníku (druh výsledku D).

Pilíř I byl navíc doplněn o tzv. **podpilíř I**, který definoval proces a způsob hodnocení *peer review* u vybraných druhů výsledků, tj. u knih, kapitol v knihách a článků v *neimpaktovaných recenzovaných časopisech*.

Pilíř II. Cílem tohoto pilíře bylo zhodnotit a bonifikovat kvalitu výsledků

vytvořených výzkumnými organizacemi. Dominantní část tohoto pilíře spočívala v expertním posouzení kvality omezeného počtu vybraných výsledků. Část bonifikace však byla určena i na podporu excelence v mezinárodním kontextu, která byla prokazována mírou úspěšnosti v získávání projektů European Research Council.

Pilíř III byl určen k hodnocení patentů a nepublikačních výsledků aplikovaného výzkumu. Pro patenty a nepublikační výsledky aplikovaného výzkumu bylo každoročně alokováno 17,5 % přidělovaných bodů z částky připadající na pilíř I a III.

Podle V. Hořejšího výše popsany systém první dva roky fungoval docela dobře. Zřetelně odlišil ty instituce, které nevyprodukovaly žádné ocenitelné výsledky, od institucí s kvalitním výzkumem. Problémy započaly ve chvíli, kdy tento systém zaujal úředníky, neboť byl pro ně jakýmsi „objektivním nástrojem“, který z nich sejme odpovědnost za přidělování institucionálních prostředků (mohou přímo přepočítat „kafemlejnkové body“ na finance).

Zastavme se u **slabin** prvního systému. V rámci prvního pilíře se posuzovaly pouze ty publikace (odborné knihy, časopisecké články atd.), které daná instituce odevzdala do Národní knihovny v Praze (tj. do Klementina). Publikace tam byly zaedivovány a byly zájemcům dostupné. Pokud však vědecká monografie sice vyšla v zahraničí, např. v USA, byla po odborné stránce kvalitní, ale instituce ji nedodala do Národní knihovny, nemohla být posouzena.

Bodový systém umožňoval u jedné instituce ocenit špičkovou vědeckou práci publikovanou v prestižním světovém ča-

sopise s vysokým impakt faktorem, zatímco druhá instituce získala stejný nebo dokonce vyšší počet bodů za větší počet článků v průměrných časopisech s nižším impakt faktorem, jejichž uveřejnění nebylo tak náročné.

Dalším problémem byla a stále zůstává obtížná souměřitelnost různých vědních oborů. V některých oborech jsou odborné publikace, monografie, vyžádané referáty na významných konferencích považovány za důležitější než časopisecké články. Nevhodnost bodovacích systémů se ukazuje i pro humanitní, technické a matematické obory, neboť v nich není důležité primárně publikovat v mezinárodních časopisech. Hořejší (2016) svoje zamyšlení uzavřel takto: zmíněný systém mohl (při rozumném použití) posloužit jen jako *pomocný*, nikoli absolutní nástroj.

Reálné fungování prvního systému u společenských věd. V jeho rámci byly publikační výstupy z oblasti společenských věd rozčleněny do tří skupin:

- Společenskovědní panel označený písmenem (a) řídil P. Vorel z UP Pardubice. Panel zahrnoval tyto obory: dějiny, právní vědy, umění a architekturu, písemnictví a multimédia.
- Panel označený (b) řídil K. Stibral z FF JU České Budějovice. Zahrnoval tyto obory: filozofii a náboženství, archeologii a antropologii, politologii, řízení, správu a administrativu, **pedagogiku a školství**.
- Panel označený (c) řídil J. Mareš z LF UK Hradec Králové. Zahrnoval tyto obory: psychologii, sociologii, ekonomii, sport, ochranu zdraví, knihovnictví, městské plánování.

Hodnotitelé ve společenských vědách posuzovali obvykle **všechny odborné publikace**, které předchozí rok či dva vyšly. Museli přijet do Prahy a tam ve studovně Národní knihovny museli osobně procházet odborné knihy, které výzkumné instituce nahlásily do RIV a odevzdaly do fondů Národní knihovny.

Každou publikaci posuzovali dva hodnotitelé pomocí čtyřstupňové škály: 0 – publikace nemá charakter vědecké monografie (jde o učebnici, metodiku, popularizující publikaci); 1 – hraniční případ mezi popularizující a vědeckou publikací; 2 – standardní vědecká publikace na úrovni, která je běžná v ČR; 3 – nadstandardní vědecká publikace, která má evropskou úroveň (vyšla zpravidla v zahraničí). V případě, že publikace nebyla uznána jako vědecká publikace, byla příslušná fakulta sankcionována, tj. ztratila 40 bodů (získané body se fakultám přepočítávaly na peníze).

Výhodou tohoto způsobu hodnocení bylo, že hodnotitelů bylo pro daný obor relativně málo (kolem 3–5 osob), mohli se tedy sejit a sladit svá kritéria hodnocení, takže se povinné dva posudky na stejnou publikaci příliš nelišily. Hodnotitelé získávali přehled o tom, co všechno za předchozí období vyšlo tiskem, a mohli porovnávat kvalitu textů. Nevýhodou (kromě cestování pro mimopražské členy) byl relativně velký počet publikací, které bylo třeba posoudit (např. v psychologii 150). Ročně např. společenskovědní panel s označením (c) posoudil v průměru 600 publikací.

Počínaje rokem 2017 vstoupil v platnost nový systém hodnocení vědeckých

výstupů – Metodika 17+, v níž už např. recenzované neimpaktované časopisy (jako samostatná kategorie) nefigurují.

DRUHÝ SYSTÉM HODNOCENÍ

Vstoupil v platnost rokem 2017. Jednalo se o nový, odlišný způsob posuzování vědeckých publikací (viz Metodika 17+, 2018.) Také vědní obory byly strukturovány jinak v souladu s Frascatiho manuálem pro hodnocení vědeckotechnických aktivit (OECD, 2015). Obor pedagogika zůstal v celkovém rámci společenských věd a navíc získal samostatnou pozici. Garanty posuzování oboru pedagogika byli stanoveni J. Mareš z LF UK Hradec Králové a K. Frömel z Fakulty tělesné kultury UP v Olomouci.

Nebibliometrické hodnocení

Hodnocení nebibliometrických výsledků typu *neimpaktované* časopisecké články, odborné knihy a kapitoly v monografiích zajišťoval Jiří Mareš. Zásadní rozdíl mezi oběma systémy v nebibliometrickém hodnocení byl mj. v tom, že výzkumné instituce už nemusely hlásit a předkládat veškerou svou roční publikační činnost, ale měly za úkol vybrat pouze 10% své produkce, tj. tu, kterou považovaly za nejlepší. Publikační produkce už se nesoustřeďovala v Národní knihovně, ale hodnotitelé ji měli k dispozici distančně v elektronické podobě. Výzkumné instituce samy zařazovaly hlášené publikace do jedné ze dvou kategorií: přínos k poznání (vědecký charakter textu,

tj. výsledky základního výzkumu), nebo společenská relevance (aplikační výzkum, přínos publikace pro praxi). V rámci každé ze dvou kategorií se publikace hodnotily pomocí pětistupňové škály, která odpovídala školnímu známkování: 1 – špičková publikace až 5 – publikace nesplňuje stanovené nároky, je třeba ji z hodnocení vyřadit.

Od samého počátku se při hodnocení publikací jednotlivými hodnotiteli z vysokých škol objevovaly problémy, které průběh hodnocení i spolehlivost jeho výsledků komplikovaly:

- Samotné hodnotitele nominovaly vysoké školy bez ohledu na jejich odbornost a kvalitu: na počátku měl hodnotící panel pedagogiky k dispozici 35 osob, což by se zdálo postačující. Ale z oněch 35 bylo 9 speciálních pedagogů, 4 odborníci na primární pedagogiku, 2 osoby na obecnou pedagogiku, 1 osoba na vzdělávání učitelů, 2 osoby na vzdělávání dospělých, 1 osoba, která se specializovala na děti a žáky. Pak už šlo o specialisty, kterým šlo obtížně dát k posouzení obecněji zaměřené publikace.
- Tým hodnotitelů neměl možnost se nikdy sejít a „sladit“ stupeň náročnosti hodnocení, takže rozdíly v hodnocení byly dva, tři i čtyři stupně škály (tolerovaný rozdíl je jeden stupeň).
- Klíčovým problémem bylo nízké vědomí odpovědnosti u těch hodnotitelů, kteří se k hodnocení přihlásili (či „byli přihlášení“ svou institucí); garant neměl legislativní možnost přimět hodnotitele, aby vůbec vykonávali to,

k čemu se zavázali; přitom šlo v průměru o 2–5 prací, které měl hodnotitel ročně posoudit.

- Oproti prvnímu systému se v druhém systému na hodnocení podílili zástupci jednotlivých oborů, takže mezioborová konfrontace hodnocení je nedostačující.

K této nedobré situaci nebylo možné nečinně přihlížet. Garant J. Mareš, který měl na starost neimpaktované výstupy, oslovil vedení České asociace pedagogického výzkumu (dále jen ČAPV) s prosbou o nominování kvalitních hodnotitelů z řad členů ČAPV, kteří by dokázali seriózně posoudit výstupy spadající do oboru pedagogika. Podařilo se tak získat 10 nových odborníků. Garant rovněž oslovil vedení oborové skupiny společenských věd s požadavkem na doplnění hodnotícího panelu pedagogiky o další, zejména zahraniční hodnotitele. Nakonec se podařilo dát dohromady tým 55 hodnotitelů (včetně zahraničních) a tím se výrazně zlepšila jak kvalita hodnocení, tak oborová struktura hodnotitelů.

Tým hodnotitelů posuzoval ročně 60–130 bibliometrických publikací z pedagogiky. Výsledky hodnocení publikací za roky 2018–2020 přináší tabulka 1. Je třeba brát v úvahu, že hodnocení jednotlivých roků vždy probíhalo s odstupem více než jednoho roku. Jinak řečeno: publikace vyšlé v roce 2018 byly posuzovány v roce 2019, publikace vzniklé v roce 2019 byly posuzovány v roce 2020 atd. V našem přehledu se tedy letopočet týká roku, v němž byla publikace vydána, nikoli roku, kdy byla posuzována.

Tab. 1 Hodnocení kvality těch publikací z pedagogiky, které vysoké školy vykázaly Radě vlády pro výzkum, vývoj a inovace v letech 2019–2021 v neimpaktovaných zdrojích

Kritérium	2018	2019	2020
Počet vykázaných publikací	130	60	73
Kategorie přínos k poznání	67 %	50 %	41 %
Kategorie společenská relevance	33 %	50 %	59 %
Hodnocení 1 – vynikající publikace	2,3 %	3,3 %	6,85 %
Hodnocení 5 – podprůměrná kvalita (nehodnoceno)	13,5 %	30,00 %	24,66 %
Pořadí vysokých škol s největším počtem vykázaných pedagogicky zaměřených publikací	1. Masarykova univerzita: 48 publikací (36,9 %) 2. Univerzita Karlova: 22 publikací (16,9 %) 3. Univerzita Palackého v Olomouci: 22 publikací (16,9 %)	1. Masarykova univerzita: 16 publikací (26,7 %) 2. Univerzita Karlova: 12 publikací (20,0 %) 3. Univerzita Palackého v Olomouci: 9 publikací (15,0 %)	1. Masarykova univerzita: 15 publikací (20,5 %) 2. Univerzita Karlova: 13 publikací (17,8 %) 3. Univerzita Palackého v Olomouci: 10 publikací (13,7 %)

Za zmínku stojí, že vysoké školy záhy zjistily, že se vyplatí zařazovat pedagogické publikace do kategorie „společenská relevance“ (tj. aplikovaný výzkum, přínos pro praxi – viz čtvrtý řádek tab. 1), neboť tam jsou kritéria posuzování méně přísná.

Bibliometrické hodnocení

Karel Frömel z FTK UP Olomouc měl na starost bibliometrické hodnocení pedagogické produkce v databázích WoS a Scopus. V databázi WoS se sledovalo nejen to, zda jde skutečně o impaktovaný časopis, ale také o který typ impaktovaného časopisu se jedná. Jde-li po věcné strán-

ce skutečně o pedagogický časopis, nebo časopis, který spíše spadá do jiného, byť blízkého vědního oboru. Novinkou bylo posuzování kvality časopisů podle jejich oborového umístění v pásmu D1 (decil, zahrnující 10 % nejvýše hodnocených časopisů) a v kvartilovém umístění Q1 až Q4. Hranice decilu a kvartilů byly vytvořeny na základě „article influence score“ (AIS), který vyjadřuje průměrný počet citací za článek za posledních pět let a bere v úvahu i kvalitu citací. Hodnocení usiluje o co nejobektivnější hodnocení publikačního výkonu (počet publikovaných článků) a publikační produktivity (počet článků připadajících na jednoho publiku-

Tab. 2 Počty publikací v oboru pedagogika v databázi WoS v letech 2018–2020 podle indikátorů AIS (první údaj) a JIF (údaj v závorce)

Kritérium	2018	2019	2020
Počet publikací podle AIS (JIF)	34 (35)	46 (56)	51 (62)
Q1	6 (4)	7 (16)	8 (21)
Q2	11 (15)	13 (13)	10 (16)
Q3	4 (7)	14 (11)	14 (8)
Q4	13 (9)	12 (16)	19 (17)

jícího autora). Data z databáze WoS jsou analyzována i s podporou dat získaných z RIV. Jako velmi obtížné se stále ukazuje stanovení produktivity výzkumných organizací, což se promítá i do hodnocení produktivity vědních oborů. Posuzování produktivity pedagogických pracovišť založené hlavně na publikacích v databázi WoS je přínosné, ale přece jen zjednodušené a úzce zaměřené. Nedořešené zůstávají přístupy k hodnocení sjednocující souhrnné hodnocení – podle databáze WoS a databáze Scopus najednou.

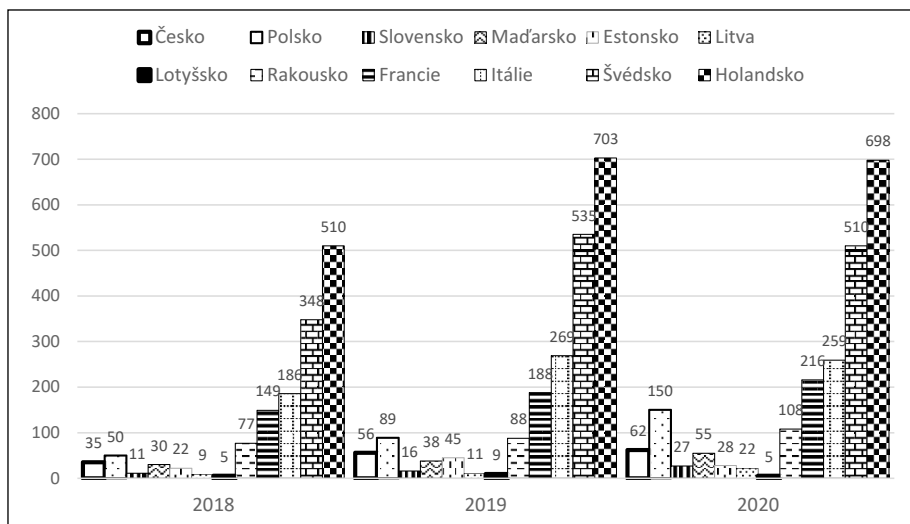
V hodnocení podle indikátoru AIS v databázi WoS vykazuje obor pedagogika v letech 2018–2020 v souhrnu 131 publikací, což je ve srovnání se zeměmi E15 přibližně na 30% úrovni. Rozložení v jednotlivých letech podle indikátoru AIS a indikátoru JIF dokumentuje tabulka 2.¹ Největší počty publikací v souhrnu za tříleté období podle indikátoru JIF vykazuje Univerzita Karlova (58 publikací), Masa-

rykova univerzita (45 publikací) a Univerzita Palackého (23 publikace).

Pro volbu strategie rozvoje oboru jsou závažné a přínosné **mezinárodní oborové komparace** se státy, které mají obdobný historicko-politický vývoj, ale i s dalšími socioekonomicky vyspělými státy.

Komparaci s vybranými evropskými státy v počtu publikací v databázi WoS (podle indikátoru JIF) dokumentuje obrázek 1. Obor pedagogika v počtu publikací, vzhledem k počtu obyvatel, mírně převyšuje státy V4, zaostává za Estonskem, Rakouskem, ale zejména za Švédskem a Holandskem. Pozitivní komparace je s publikační úrovní oboru ve Francii a Itálii. Nepříznivé hodnocení pozice oboru pedagogika v mezinárodním kontextu je bohužel v souladu s kritickým hodnocením mezinárodního postavení společenských věd v České republice (Petr et al., 2021) a celkově se zaostáváním společen-

¹ Podle Metodiky hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací (M17+) dochází ke změně v hodnocení publikačních výsledků vědeckých organizací. Jedná se o změnu v hodnocení článků v časopisech s IF zařazených do Journal Citation Reports (JCR) Web of Science. Jednu z klíčových rolí bude hrát výše indikátoru Article Influence Score (AIS) a zařazení časopisů do kvartilů podle AIS, nikoli (jako dosud) výše Journal Impact Factor (JIF) a zařazení časopisů do kvartilů podle JIF (Úřad vlády ČR, 2022).

Obr. 1 Trend v počtu publikací v databázi WoS (v kategoriích Education) v letech 2018–2020 ve vybraných zemích (zdroj: Journal Citation Reports databáze WoS)

ských věd v zemích střední a východní Evropy za evropskou a světovou úroveň (Mali, 2010). Vzhledem k rozdílným publikačním podmínkám, strategii či hodnocení je však třeba k hodnocení přistupovat velmi obezřetně.

Pro obor pedagogika je zásadní řešit také problematiku publikování a hodnocení v **databázi Scopus**. Obor pedagogika vykazuje v databázi Scopus v letech 2018–2020 podle indikátoru SRJ² celkem 556 publikací, což je přibližně čtyřikrát více než v databázi WoS. Rozložení v jednotlivých letech a kvartilech dokumentu-

je tabulka 3. Nárůst publikací v databázi Scopus je výrazný, přičemž mírně optimistické se ukazuje větší zaměření na publikace v dimenzi Q1. Největší počty publikací na této úrovni vykazuje Masarykova univerzita a Univerzita Karlova, přibližně dvě třetiny publikací v České republice.

Komparaci s vybranými evropskými státy v počtu publikací v databázi Scopus dokumentuje obrázek 2. Nejvýraznější diference publikací v ČR oproti dalším zemím jsou obdobné jako v databázi WoS. Podle posledních analýz se pozice postsocialistických zemí v publikacích v databá-

² V České republice jsou pro hodnocení časopisů závazné dvě mezinárodně uznávané citační databáze – Scopus a WOS. Hlavním indikátorem hodnocení časopisů v databázi Scopus je indikátor SJR (Scimago Journal Rank), který vyjadřuje průměrný počet vážených citací dokumentů, jež byly zveřejněny ve vybraném časopise za tři předchozí roky. Index bere v úvahu prestiž citujícího zdroje.

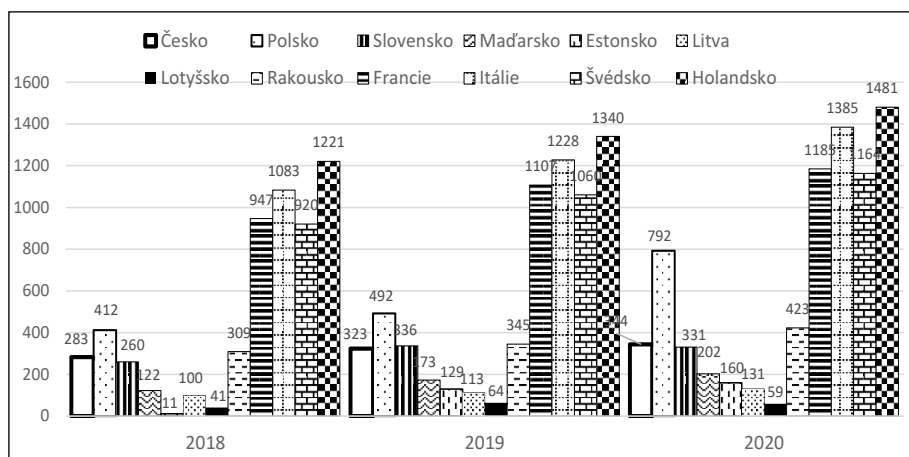
Tab. 3 Počty publikací v oboru pedagogika v databázi Scopus v letech 2018–2020 podle indikátoru SRJ (souhrn i celkový počet vykázaných publikací)

Kritérium	2018	2019	2020
Počet publikací podle SRJ (celkový počet publikací)	173 (283)	171 (323)	212 (344)
Q1	26	27	50
Q2	28	24	47
Q3	29	49	61
Q4	90	71	54

zi Scopus postupně zlepšuje, i když podíly citací jsou stále výrazně nižší oproti vyspělejším zemím (Mervar & Jokić, 2022).

Přes dominující hodnocení podle WoS je pro obor pedagogika respektování výsledků v databázi Scopus závažné. Hodnocení oboru pedagogika v databázi Scopus pouze na úrovni dimenze Q1 (maximálně ještě Q2) podle SJR by mohlo přispět nejen k objektivizaci hodnocení, k větší orien-

taci na excelentní výsledky oboru, ale i ke zlepšení recenzních řízení na všech úrovních. Je třeba brát v úvahu, že některé časopisy Q1 v databázi Scopus jsou teprve vedeny jako čekatelé v Analytics-Master Journal List v databázi WoS, nebo to, že i na úrovni Q2 a Q3 se vyskytují časopisy s minimálním recenzním řízením a autoři nejsou často ani seznámeni s posudky.

Obr. 2 Trend v počtu publikací v databázi Scopus (v oboru Education) v letech 2018–2020 ve vybraných zemích (zdroj SJR – Scimago Journal & Country Rank)

Závažné také je, že orientace v trendech, prezentovaných indexacích, citovanosti, narůstající propagaci a nabídkách, předátorských časopisech, prioritách „publikačního průmyslu“ nebo způsobech recenzního řízení je stále složitější a pro běžného akademického pracovníka, bez kooperace s publikačně zkušenějšími autory, je velmi limitující a eticky riziková. To potvrzují i neustále se opakující, možná dokonce narůstající etické prohřešky akademických pracovníků, a to včetně oboru pedagogika.

Zastoupení pedagogicky orientovaných časopisů v databázích WoS a Scopus

Složitost komplexního hodnocení bibliometrických výsledků oboru pedagogika současně podle obou databází podtrhuje také akcelerace počtu evidovaných časopisů, „tvrdá“ konkurence a do určité míry i pozice „českých“ časopisů oboru ve světové konkurenci.

V databázi WoS je evidováno v oboru Education v souhrnu 343 akademických časopisů (267 – Education and Educational Research, 44 – Education Scientific Disciplines, 44 – Education Special). Česká republika nemá v databázi WoS žádný časopis s impakt faktorem (IF), podobně jako ostatní státy V4 a Rakousko, což je například v porovnání s Holandskem (9 periodik) ukázka středoevropské pozice oboru. Pouze Litva má v databázi WoS zaregistrován časopis *Journal of Baltic Science Education* (Q4; IF = 1,232, AIS = 0,150). V publikacích autorů ze středoevropských zemí zaostává v tomto litevském časopise obor

Education v ČR s 12 publikacemi pouze za Slovinskem (18 publikací), zatímco např. Slovensko vykazuje 6 publikací, Estonsko 4 a Polsko 3 publikace.

V rámci Emerging Source Citation Index je v databázi WoS evidováno 528 časopisů (472 – Education and Educational Research, 38 – Education Scientific Disciplines, 18 – Education Special). Pozitivem je přetrvávající registrace dvou českých časopisů: *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal* (Masarykova univerzita) a *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science* (Česká zemědělská univerzita v Praze). To je na úrovni předkladatelů z Polska (2 tituly), Litvy (2 tituly), Slovenska (1 titul), Slovinska (1 titul), Bulharska (3 tituly) i Ukrajiny (3 tituly), ale zcela nesrovnatelné s desítkami čekatelů ze Španělska (67 titulů) a dalších zemí. Orientace na tyto časopisy bez přiděleného IF se v oboru již začíná projevat v publikacích českých autorů (*Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal* – 20 publikací, *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science* – 21 publikací). Zaměření na zvýšení kvality těchto časopisů je pro obor Education prioritou.

Obor Education má v databázi Scopus 1369 periodik (1281 časopisů v roce 2020) a v kategorii E-learning 71 periodik. Z České republiky je v současné době v databázi Scopus registrován v segmentu Q2 časopis *European Journal of Adapted Physical Activity*, v segmentu Q3 časopis *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*. V segmentu Q4 pak sedm časopisů (*Studia Paedagogica*, *Orbis Scholae*, *Caritas et Veritas*, *Studia Sportiva*, *Acta Comeniana*,

Aussiger Beiträge a Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis Studia Germanistica). V roce 2020 měla Česká republika dva časopisy v segmentu Q3 a pět časopisů v segmentu Q4, což naznačuje pozitivní trend, pokud se nebude rozšiřovat počet periodik v dimenzi Q4 a nastane výraznější posun do kvalitnějších dimenzí. Hodnocení „českých“ časopisů se pohybuje v SJR na nižší úrovni v rozmezí od 0,102 do 0,379. Polsko vykazuje v segmentu Q1 časopis *Studies in Second Language Learning and Teaching* (SJR 1,757), dva časopisy v segmentu Q2 a šest časopisů v segmentu Q3. Také Litva má v segmentu Q1 časopis *Informatics in Education* (SJR 0,956) a *Journal of Baltic Science Education* v segmentu Q2. Slovensko vykazuje na úrovni Q2 časopis *European Journal of Contemporary Education* (SJR 0,609) a na úrovni Q3 časopis *International Journal of Media and Information Literacy* (SJR 0,20).

AKTUÁLNÍ DISKUSE K PROBLEMATICE HODNOCENÍ SPOLEČENSKÝCH VĚD

Pro obor pedagogika byla užitečná diskuse, která proběhla v roce 2021 v panelu společenských věd Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace. Účastníci diskuse konstatovali, že ve všech oborech společenských věd vykazuje ČR (ve srovnání se zeměmi EU15) velmi nízký publikační výkon v časopisech zařazených do prvního kvartilu a ve většině oborů naopak mimořádně vysoký výkon v časopisech řazených do čtvrtého kvartilu, tj. časopisů vědecky málo vlivných. Nadprodukce článků českých autorů v časopisech čtvrtého kvartilu je pravděpodobně způso-

vena počtem časopisů, které jsou vydávány v ČR a SR a jsou současně indexovány v databázích WoS/Scopus. Část diskutujících však upozorňovala, že publikování v domácích časopisech (zejména ve společenských vědách), v nichž existuje řada lokálních a národních témat, nelze chápat negativně. Mechanické aplikování bibliometrických hledisek by nemělo vyústit v potlačování těchto užitečných aktivit.

Jiná část diskutujících uznávala, že publikace v českých časopisech jsou sice potřebné, ale neměly by téměř nahrazovat kvalitní vědecké výsledky, což se prý často děje. Česká republika má (oproti vyspělým zemím EU15) jen třetinu, někde dokonce jen čtvrtinu publikovaných vědeckých výsledků v časopisech řazených v prvním a druhém kvartilu. Vždyť i v zemích EU15 existují lokální a národní témata, a přesto výzkumníci stihnou publikovat své výzkumy v prestižních časopisech. Zazněl i názor, že pokud chceme dělat kvalitní vědu, nemůžeme ji dělat v lokálních časopisech (Rabušic, 2021, s. 7).

Otevřenou otázkou zůstává, zda převzetí myšlenky o důležitosti posuzovat časopisy podle jejich umístění v příslušném kvartilu je právě pro společenské vědy ten nevhodnější přístup. Navíc v situaci, kdy u téhož časopisu se hodnota impakt faktoru mění z roku na rok, kdy tentýž časopis v řadě případů figuruje v různých kvartilech podle toho, který „žebříček časopisů“ bude při posuzování použit.

Názor L. Rabušice jistě v obecné rovině platí. Současně je třeba vzít v úvahu specifické poslání některých společenských věd. Například pedagogika má svou nezastupitelnou roli: napomáhat svými

výzkumy výchově, vzdělávání a výcviku českých žáků a studentů, pomáhat i vyučujícím. Má napomáhat péči o novou generaci. Jinak řečeno, pedagogika musí pracovat naplno na dvou frontách – domácích i mezinárodních.

ZÁVĚR

Rabušic, když shrnoval důvody, proč se pracovníkům ve společenských vědách nedaří publikovat v časopisech indexovaných na Web of Sciences, dospěl k těmto závěrům:

- „Český systém institucionálního financování ve společenských vědách dlouhá léta silně motivoval k publikační kvantitě na úkor kvality, což vedlo naše autory k méně náročnému publikování v lokálních časopisech. Po ukončení aplikace staré Metodiky 2013–2015 před několika lety bylo financování více méně zafixováno, takže v principu přetrvává finanční zvýhodňování publikační kvantitativy.“
- V případě habilitačních a jmenovacích řízení je na většině akademických pracovišť často nadále upřednostňována publikační kvantita před kvalitou.
- Publikační kvalita zatím není dostatečně docenována v kritériích pro potřeby účelového projektového financování (národní granty GA ČR atp.), kde vysoký tlak na plánovaný a po skončení grantu také vykázaný počet publikací (jen s malým ohledem na vědecký vliv časopisů) motivuje spíše ke kvantitě než kvalitě.

- V mnoha výzkumných organizacích (často na akademických pracovištích) věnujících se společenským vědám stále zřejmě nepůsobí dost vědeckých pracovníků, kteří by měli dostatečnou vědeckou kapacitu a motivaci dělat výzkum publikovatelný ve špičkových časopisech Q1 a Q2. Lze snad očekávat, že s postupnou generační obměnou, kdy velká část mladých českých výzkumníků má již díky zahraničním studiím a stáží zkušenosti s evropskou či světovou vědou, se tato skutečnost promění.
- Zdá se, že v ČR i SR stále existuje úzká personální propojenost mezi redakčními radami a vydavateli českých a slovenských časopisů, které jsou evidovány v databázi WoS,³ a autory, kteří v nich hojně publikují. Tím stále existují silné motivace k lokálnímu publikování, k účelovému citování a příliš lokálnímu akademickému diskursu bez konfrontace s externí národní a mezinárodní vědeckou komunitou.“ (Rabušic, 2021, s. 5–6.)

Z hlediska specifik oboru pedagogika předkládáme další, obecnější závěry:

- V kvalifikačních doporučeních prosazovat princip substituce, umožňující nahrazovat četné publikace na nižších stupních kvality nebo v časopisech „open access“ excelentní publikací úrovně D1, korespondenčním autorstvím ve významné publikaci mezinárodního výzkumného týmu, editorstvím ve významném časopise nebo publikací v „tradičním“ světově uznávaném časopise i s nižším impakt faktorem.

³ Rabušic v tomto textu mluví o všech společenských vědách, nejen o pedagogice. Proto zmiňuje i případy, kdy jsou české časopisy indexovány ve WoS.

- V doporučeních pro habilitační a profesorská řízení oboru pedagogika v České republice rychleji a účinněji reagovat na akceleraci změn v „publikačním průmyslu“.
- Podporovat editorství „special issue“ ve významných časopisech, zaměřené na posílení mezinárodní výzkumné kooperace, podporu specifické edukační problematiky země s obdobným politickým vývojem i získání potřebné citační historie.
- Diverzifikovat skupinovou publikační orientaci českých akademických pracovníků: a) na „excelentní publikace“, i když méně početné, b) na kvalitní odborné publikace s přínosem do edukační teorie, ale i praxe, c) na publikace převážně orientované na implementaci edukační teorie do praxe a profesní přípravu. S tím souvisí i zvýšený publikační tlak na všechny tyto skupiny akademických pracovníků. Zdá se, že aplikované způsoby motivace ke zvýšení publikačních aktivit jsou málo účinné, a že je proto třeba prosazovat náročnější způsoby hodnocení a účinnější personální politiku výzkumných organizací.
- Provést analýzu přínosu četných dílčích časopisů vydávaných domácími výzkumnými organizacemi, omezit jejich počet a stanovit prioritní oborové časopisy.
- Již na úrovni pregraduálního studia, v rámci tematicky zaměřených magisterských prací, publikovat se studenty v databázi Scopus nebo i na WoS. Do doktorského studijního programu přijímat pouze studenty s takovou publikační úrovní. Převážný počet studentů doktorského studijního programu v oboru pedagogika by měl předkládat dizertační práci jako soubor publikovaných prací na odpovídající databázové úrovni.
- V počátcích reformy se zaměřit i na zvýšenou produkci v ověřených časopisech „open access“, aby se zvýšil počet akademických pracovníků s dostatečnou publikační historií a využilo se možností rychlejšího a více plánovitého publikování v rámci výzkumné organizace.
- Zvýšit interdisciplinární spolupráci oboru pedagogika tak, aby preferovala společné publikace s příbuznými vědními obory, které už mají vynikající publikační výstupy.
- Prohloubit dlouhodobou mezinárodní kooperaci a tím výrazně podpořit pravidelné publikace se zahraničními spoluautory.
- Špolu s polskými, slovenskými, slovinskými i „balkánskými“ partnery rozšířit výzkumnou spolupráci k prosazení „našich“ přístupů k rozvoji edukační teorie.
- Zvážit, zda v oboru pedagogika neobodovat všechny oborové a odborné příbuzné časopisy v databázi WoS a v databázi Scopus, obdobně jako v polském přístupu k hodnocení vědeckých výstupů. Zvýšila by se publikační gramotnost, zlepšila by se inter- i intraindividuální možnost kontroly a možnost prosazování žádoucí oborové publikační strategie. Zejména se jedná o snahu primárně publikovat v nejkvalitnějších zahraničních časopisech, což by respektovalo i „národní“ zájmy rozvoje oboru pedagogika.
- podporu či omezení benefitů publikování v časopisech v obou databázích a podporu a preferování publikování v nejkvalitnějších časopisech, respektující i „národní“ zájmy rozvoje oboru.
- Usilovat o vytváření výzkumných týmů s jasným odborným zaměřením, jasnou publikační strategií a individuální publikační zodpovědností.

- Zaměřit se na kontinuální zvyšování publikační gramotnosti všech akademických pracovníků oboru pedagogika, a to včetně orientace v indikátorech kvality, v pozici a trendech vývoje oborových časopisů.

LITERATURA

- Hořejší, V. (2016). Kafemlejnek – dobrý sluha a zlý pán. *VědaVýzkum.cz*. Dostupné z <https://vedavyzkum.cz/blogy-a-komentare/vaclav-horejsi/kafemlejnek-dobry-sluha-a-zly-pan>.
- Mali, F. (2010). Policy issues of the international productivity and visibility of the social sciences in Central and Eastern European countries. *Sociologija i prostor*, 48(3), 415–435.
- Mervar, A., & Jokić, M. (2022). Core-periphery nexus in the EU social sciences: bibliometric perspective. *Scientometrics*, 127(10), 5793–5817.
- Metodika hodnocení výsledků (2013). *Metodika hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platná pro léta 2013 až 2015)*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Metodika 17+ (2018). *Metodika hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Opthof, T. (1997). Sense and nonsense about the impact factor. *Cardiovascular Research*, 33(1), 1–7
- Petr, M., Engels, T. C., Kulczycki, E., Dušková, M., Guns, R., Sieberová, M., & Sivertsen, G. (2021). Journal article publishing in the social sciences and humanities: A comparison of Web of Science coverage for five European countries. *PLoS One*, 16(4), e0249879.
- Rabušic, L. (2021). *Oborová skupina „společenské vědy“ RVVI: publikační problémy v časopisech indexovaných v databázi Web of Sciences*. Brno: Fakulta sociálních studií MU.
- OECD (2015). *Frascati manual 2015: Guidelines for collecting and reporting data on research and experimental development*. Paris: OECD.
- Úřad vlády ČR (2022). *Hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací dle Metodiky M17+*. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z <https://hodnoceni.rvvi.cz/>.

prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc.,

Univerzita Karlova, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Ústav preventivního lékařství;

e-mail: mares@lfbk.cuni.cz

prof. PhDr. Karel Frömel, DrSc.

Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury, Institut aktivního životního stylu;

e-mail: karel.fromel@upol.cz